

УДК 305-055.1/.3

Камінська Н. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

Пашко Д. В. – доктор економічних наук, доцент кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

Романова Н. В. – магістр права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Причини виникнення гендерної нерівності

Стать визначає біологічні відмінності між чоловіками та жінками. Поняття «гендер» розкрито як роль та обов'язки, що створюються в сім'ях, суспільствах і культурах, які вважають доцільними для жінок і чоловіків у певному суспільстві в певний час. Доведено, що відмінність гендерної та статевої рівності не дає змогу їх ототожнювати, оскільки людина є біологічною й соціальною істотою, так само можна співвіднести стать і гендер: стать передбачає біологічні властивості людини, а гендер – соціальні, зокрема нерозривний зв'язок із соціумом. Встановлено, що в офіційних джерелах міжнародних організацій поняття статевої рівності в контексті досягнення гендерної рівності взагалі не використовують. Обґрунтовано такі основні причини гендерної нерівності: релігія, стереотипи, гендерні установки. Констатовано, що вони взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного, є частиною нашого життя, впливають на нашу поведінку, формують світогляд і мають як позитивне, так і негативне значення. Зауважено, що, попри надану людині можливість бути щасливою і самодостатньою у житті, пов'язані з дитинства стереотипи стоять на заваді її всебічного розвитку, адже обмежують у виборі роду занять, з огляду на суспільну думку, поділ на «чоловічі» й «жіночі» професії тощо, тобто гендерно-рольовий стереотип. Таку саму дію виявляють і гендерні установки, які формуються в процесі розвитку людини на основі гендерних стереотипів, власного досвіду, настанов батьків, релігійних догм тощо.

Ключові слова: гендер; стать; гендерна рівність; релігійні догми; гендерні стереотипи; гендерні установки; гендерна нерівність.

Постановка проблеми. Існує безліч факторів, які визначають статус жінки в певному суспільстві та державі. У цьому контексті набуває актуальності питання щодо причин гендерної нерівності, зокрема з огляду на сталі фактори, що нас оточують з дитинства та зумовлюють становлення особистості впродовж усього життя, позначаючись на суспільному розвитку загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деяким аспектам теми присвячено праці таких учених, як І. Андрусак, М. Баймуратов, В. Брайтон, О. Вовченко, В. Денисов, Г. Дмитрієва, Т. Заворотченко, В. Іваненко, Д. Кроуфорд, Л. Кобелянська, Н. Лавриненко, І. Лукашук, Т. Мельник, А. Мовчан, Н. Оніщенко, П. Рабінович, О. Руднева, А. Федорова, Н. Шведова та інші.

Виклад основного матеріалу. Організація Об'єднаних Націй констатує, що стаття зумовлює біологічні відмінності між чоловіками й жінками. Водночас поняття «гендер» потлумачено як роль та обов'язки, визначені в сім'ях, суспільствах і культурах та визнані доцільними для жінок і чоловіків у відповідній спільноті в певний час. Тобто йдеться про очікування щодо характеристик (особливостей), ставлення та поведінки [1].

З часом гендерні ролі здатні змінюватися й різнитися в контексті конкретних культур, верств тощо. Гендерні ролі можуть варіюватися залежно від статусу, класу, етнічної групи, неплатоспроможності, віку або інших чинників. Оскільки гендер є соціальним явищем, він набуває значущості в процесі модифікації ознак, притаманних політиці певної держави.

Отже, розбіжність цих категорій підтверджує недоцільність ототожнення гендерної статевої рівності. Співвіднести статтю і гендер можна за аналогією, згідно з якою людина є біологічною та соціальною істотою, адже стаття передбачає біологічні властивості людини, а гендер – соціальні. В офіційних джерелах міжнародних організацій поняттям статевої рівності взагалі не послуговуються в контексті гендерної рівності.

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гендерну рівність визначено як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [2].

На думку Т. Мельник, гендерна рівність означає наявність рівних умов для жінок і чоловіків у реалізації всіх прав людини та можливостей участі в політичному, економічному, соціальному й культурному розвитку, а також рівного користування його результатами [3].

Схоже значення цього поняття наводить Ю. Гончарова: йдеться про складне соціальне явище, яке охоплює такі структурні елементи, як рівні права та обов'язки, однакові

можливості й умови для реалізації. Досягнення гендерної рівності можливе лише за умов урахування біологічних відмінностей організму та розбіжностей у соціальних ролях окремого індивіда [4].

Натомість І. Андрусяк тлумачить поняття гендерної рівності як рівні права людини для кожного члена соціуму (незалежно від його статі) в економічному, культурному, політичному житті суспільства. Так, кожна особа має бути наділена рівними правами та можливостями без жодних обмежень з огляду на статеву належність [5].

На міжнародному рівні визначено, що гендерна рівність (gender equality) передбачає для жінок і чоловіків однаковий статус і рівні умови, ставлення та можливості для реалізації свого потенціалу, прав людини задля сприяння економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку. Рівність не означає, що жінки та чоловіки стануть однаковими, а їхні права, обов'язки та можливості не будуть залежати від статі чи гендеру. Отже, гендерна рівність є рівноцінною оцінкою суспільством спільних і відмінних рис між жінками та чоловіками, а також різними ролями, які вони виконують, адже йдеться не про однаковість (ЮНЕСКО, 2014 рік).

На нашу думку, доцільно виокремити такі основні причини гендерної нерівності: релігія, стереотипи, гендерні установки. Вони взаємопов'язані між собою, є частиною нашого життя та певним чином впливають на нашу поведінку, визначають наш світогляд і мають як позитивне, так і негативне значення.

Релігія завжди відігравала важливу роль у формуванні людського світогляду. Характерним було поєднання релігії та держави, тобто норми права відображали релігію певної держави. На сучасному етапі розвитку суспільства держава відділена від церкви в більшості країн світу, тому церква не має такого впливу, як раніше, а церковні норми не є обов'язковими для виконання. Наприклад, ст. 35 Основного Закону передбачає, що кожен має право на свободу світогляду та віросповідання [6]. Це право передбачає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної. Церква й релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

У кожній зі світових або національних релігій досі зберігається система антижіночих (мізогінних) поглядів, що

принижують роль жіночого: від менструальних табу, згідно з якими жінка вважається «нечистою» в певні дні (у християнстві жінку не впускають до церкви, а в ісламі в ці дні вона не має права тримати в руках Коран), до заборон на вивчення жінками священних текстів, викладання теології та ведення служби. Релігійні тексти зазвичай трактують феномен жіночого не як визначення статі, а як визначення статусу: бути жінкою – означає посідати субординоване (підлегле) та вторинне місце в ієрархії створення й збереження духовних цінностей і легітимності релігійного досвіду [4].

Найпоширенішими релігіями є буддизм, християнство й іслам.

Буддизм. Відповідно до священних буддистських текстів (Трипітаки), жінка та чоловік загалом є рівноправними. Буддизм вбачає сутність з'єднання чоловіка й жінки у взаємному доповненні. Однак щодо сфери високої духовності існує негласна традиція, що закріплює її за чоловіками, тоді як доля жінки – передусім, сім'я, турбота про побут. Будда стверджував, що жінка не може отримати владу над пеклом, небесами, брамінами, що вона не може управляти світом людей, адже вона не здатна стати цілком просвітленою [7].

В одному з трьох розділів буддистського канону «Віная-пітака» (з-поміж Сутта-пітаки, Абгідгамма-пітаки) детально викладено історію появи жіночого чернецтва. Згідно з традицією, ініціатором його створення стала тітка Будди – Махапраджапаті, яка виховувала його в дитинстві як мати. У каноні йдеться про те, що Будда прийняв це революційне на той час рішення після певних роздумів і вагань. Так, на п'ятий рік після набуття стану пробудження Будда зустрівся з Махапраджапаті, яка тричі просила про заснування монашої спільноти для жінок, що бажали відійти від земного життя та наслідувати святу Дхарму. Будда нічого не відповів на її прохання, зберігаючи мовчання, однак тітка не відпустила від запланованого. За жінок заступився Ананда, який нагадав про доброту Махапраджапаті, яка була нянею та годувальницею Просвітленого. Тільки тоді Будда схвалив створення жіночої чернечої громади, поставивши перед майбутніми монахинями вісім умов, відомих як «Вісім правил» [8].

Згідно з цими правилами, усі черниці зобов'язані були засвідчувати повагу будь-якому ченцеві. Вони не мали права

засуджувати й ображати ченців, причому навіть побічно, давати їм поради чи повчати їх. Вони не могли перебувати влітку, у сезон дощів, у місцях, де немає ченців. Через кожні два тижні черниці зобов'язані були відвідувати громаду ченців для проведення спільних зборів та отримання настанов. Для майбутніх черниць було передбачено дворічний випробувальний термін, а посвята мала відбуватись у жіночій і чоловічій громадах, тоді як посвята в ченці здійснювалася лише в чоловічій сангті (громаді), а випробувальний термін не передбачався.

Черниці мали дотримуватися значно більшої кількості обітниць, ніж ченці. Аналогічна практика продовжує зберігатися донині. Так, згідно з тхеравадійською традицією, поширеною в країнах Південно-Східної та Південної Азії, повністю посвячені ченці мають дотримуватися 227 дисциплінарних правил, а черниці – цілих 311. У традиції китайської махаяни для ченців також передбачено менше правил, ніж для членів – 250 обітниць (проти 348 правил у черниць).

Наступним релігійним ученням, яке слугуватиме предметом аналізу в контексті вивчення соціальних статусів чоловіків і жінок, є *християнство*. Соціальний статус жінки, закріплений християнством протягом історичного розвитку людства, постійно видозмінювався, однак завжди суттєво відрізнявся від чоловічого. Те саме можна сказати про правовий статус жінки: вона завжди була наділена меншими правами, ніж чоловік. Тривалий час християнське духовенство навіть не могло вирішити складне для себе питання: чи має жінка душу? Маконський церковний собор (м. Маконе, Франція) 585 року визнав, що в жінки, хоча вона і є істотою нижчого порядку, все ж наявна певна подоба душі. Ставлення християнського духовенства до жіночої статі спричинили негативне, споживче ставлення до жінки у всій Європі та в усьому християнському світі [9].

У Священному Писанні християн – Біблії окреслено ставлення до жінки як з боку суспільства, так і з боку чоловіка, що, відповідно, впливало на соціальні ролі й обов'язки обох статей. Так, наприклад, підлегле підкорене становище жінки визначено таким чином: «Хочу ж я, щоб ви знали, що всякому чоловікові голова Христос, а жінці голова чоловік, голова ж Христові – Бог. Кожен чоловік, що молиться чи пророкує з

головою покритою, осоромлює свою голову. І кожна жінка, що молиться чи пророкує з головою відкритою, осоромлює тим свою голову, бо це є те саме, як була б вона поголена. Бо коли жінка не покривається, хай стриждеться вона; коли ж жінці сором стригтися чи голитися, нехай покривається! Отож, чоловік покривати голови не повинен, бо він образ і слава Бога, а жінка – чоловікові слава. Бо чоловік не чоловік походить від жінки, а жінка від чоловіка, бо не чоловік створений ради жінки, а жінка ради чоловіка. Тому жінка повинна мати на голові знак влади над нею, ради Ангелів (1 до Коринтян 11:3-10). Послання до Ефесян (5:22-24) передбачає: «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік – голова дружини, як і Христос – Голова Церкви, Сам Спаситель тіла! І як кориться Церква Христові, так і дружини своїм чоловікам у всьому». Послання до Ефесян (5:33): «Отже, нехай кожен із вас любить так свою дружину, як самого себе, а дружина нехай боїться свого чоловіка» [10].

Водночас у Посланні до Тимофія (2:8-15) описано набожну поведінку жінки: «Отож, хочу я, щоб мужі чинили молитви на кожному місці, підіймаючи чисті руки без гніву та сумніву. Так само й жінки, у скромнім убранні, з соромливою та невинністю, нехай прикрашають себе не плетінням волосся, не коштовними шатами, а добрими вчинками, як це личить жінкам, що присвячуються на побожність. Нехай жінка навчається мовчки в повній покорі. А жінці навчати я не дозволяю, ані панувати над мужем, але бути в мовчанні. Адам бо був створений перше, а Єва потому. І Адам не був зведений, але, зведена будши, жінка попала в переступ. Та спасеться вона дітородженням, якщо пробуватиме у вірі й любові, та в посвяті з розвагою».

Левіт (12:1-8) визначає «нечистою» жінку за яких умов: «Коли жінка зачне та породить дитя чоловічої статі, то буде нечиста сім днів; як за днів нечистоти місячного її, буде нечиста вона. А восьмого дня буде обрізане тіло крайньої плоті його. І буде вона сидіти в крові очищення тридцять день і три дні. До всякої святощі не буде вона доторкатися, а до святині не ввійде аж до виповнення днів очищення її. А якщо породить дитя жіночої статі, то буде нечиста вона два тижні, як за нечистоти її місячної, і буде сидіти вона на крові очищення шістдесят шість днів. А після виповнення днів очищення її за сина або за дочку принесе вона однорічне ягня на цілопалення, та голубеня або горлицю на жертву за гріх, до входу шкіни заповіту до

священника. І він принесе це перед Господнє лице й очистить її, і вона очиститься від джерела своєї крові. Це закон про породіллю дитини чоловічої або жіночої статі».

Іслам. Коран так само, як Біблія, окреслює засади суспільного життя – побуту. Наведемо декілька прикладів, що відображають ставлення до жінок згідно з релігійними нормами.

У мусульман Всевишній – Аллах, який говорить (повчає) через Священне Писання – Коран. Іслам до ХХ ст. не давав однозначної відповіді на питання, чи має жінка душу. Проблему душі в жінки ісламські богослови вирішували у тривалих суперечках. Багато хто обстоює позицію, згідно з якою в жінки немає душі, адже вона – істота вторинна (Кор. 30:30). Гурії в раю є як обслуговуючим персоналом жіночої статі (Кор. 52:20, 55:20, 55:56), хоча Мухаммед допускав входження в рай дружин праведників (Кор. 43:70). У 70-х рр. ХХ ст. Аятола Хомейні оголосив, що жінки мають душу. Це було зумовлено прагматичним міркуванням. Війна з Іраком вимагала солдат, виникли батальйони жінок-смертниць. Згідно з ісламом, полеглі в бою за віру одразу потрапляють до раю (Кор. 43:17; 30:30). В ісламі чоловік у сім'ї, соціальному житті має переваги над жінкою, а безумовна покірність жінки чоловікові в усьому є ідеалом і головним принципом [9].

У Корані [11] йдеться про те, що ставлення чоловіка до жінки має бути таким: «жінки мають такі самі права, як і обов'язки, і ставитися до них потрібно по-доброму, але чоловіки вищі від них за становищем (Кор. 2:228), а тих жінок, непокори яких ви побоюєтеся, перестерігайте, уникайте на подружньому ложі і побивайте. Якщо ж вони будуть покірні вам, то не шукайте шляхів проти них» (Кор. 4:34). Щодо розподілу майна зазначено: «Аллах заповідає вам щодо ваших дітей: чоловікові дістається частка, рівна частці двох жінок» (Кор. 4:11).

Саме мусульманські держави є найяскравішим прикладом поєднання релігійної та світської влади в один інститут, оскільки правове регулювання будь-якої сфери в мусульманських країнах базується переважно на релігійних нормах. Слід зазначити, що саме іслам є тією релігією, яка, на думку багатьох європейських жінок, пригнічує статус жінки в суспільстві. Водночас побутує думка, що дискримінація наявна тоді, коли хтось із представників суспільства не задоволений своїм становищем. За даними останніх соціологічних опитувань, більшість жінок, які сповідують

іслам, задоволені своїм життям (причому існує велика вірогідність того, що ці опитування проводили в присутності чоловіків) [4].

Так, наприклад, до прийняття декрету короля Саудівської Аравії 2015 року, жінки не мали виборчого права (ані активного, ані пасивного) та до 24 липня 2018 року не мали права водити машину, тоді як в багатьох країнах це є конституційним правом особи, незалежно від статі.

У цьому контексті Л. О. Петренко стверджує, що сформовані на базі релігійних учень гендерні ролі (буддизм, християнство, мусульманство) у суспільстві становлять систему патріархальної доктрини суспільства, яка зумовлює виникнення та розвиток у гендерних відносинах таких явищ, як адиктивна поведінка та насилля. Положення священних текстів, які визначають характер соціальної взаємодії між чоловіком і жінкою, зумовлюють деформацію уявлень про ідеальні ролі їх обох, а також можливість підпорядкування однієї статі іншій. Вищезазначене зумовлює детермінізм виникнення залежності та насильства в гендерних відносинах положеннями національних і світових релігій [7].

Крім того, на відміну від релігійних текстів, у ч. 5 і 6 ст. 7 Сімейного кодексу України визначено, що учасник сімейних відносин не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Жінка та чоловік мають рівні права й обов'язки в сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Крім цього, ч. 2 ст. 54 Кодексу передбачає, що: «Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина, чоловік мають право противитися усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї». Тобто в Україні законодавчо врегульовано рівність у сімейних відносинах, правах та обов'язках подружжя, у питання виховання дитини, розпоряджанні майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, тощо. Таким чином, можна констатувати суперечність між законодавчими нормами й релігійними (у такому випадку особа має визначитись, чим керується у шлюбних відносинах) [12].

Стереотипи. Механізмом, що забезпечує закріплення й трансляцію з покоління в покоління гендерних ролей, є гендерні

стереотипи. Так, соціальними стереотипами називають спрощені, схематизовані образи соціальних об'єктів і подій, що мають значну стійкість. У суспільній свідомості гендерні стереотипи функціонують у вигляді стандартизованих уявлень про моделі поведінки та риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче». Психологи встановили, що не існує «чистої» чоловічої або жіночої особистості. Їм різною мірою притаманні активність і пасивність, самостійність і залежність. У будь-якій особистості поєднано різні риси характеру. Гендерні стереотипи – внутрішні установки щодо місця, ролі, значення чоловіка й жінки в суспільстві, сім'ї [13].

Виокремлюють декілька груп гендерних стереотипів. До першої належать стереотипи маскуліності-фемініності. Стереотипному уявленню маскуліності притаманні «активно-творчі» характеристики, інструментальні риси особистості, серед яких активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства. Фемініність, навпаки, розглядають як «пасивно-репродуктивне начало», що виявляється в експресивних особистісних характеристиках: залежності, турботливості, низькій самооцінці, емоційності.

Друга група гендерних стереотипів охоплює уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками та жінками. Значущою соціальною роллю жінки вважають роль домогосподарки, матері. Їй приписують перебування в приватній сфері життя (дім, народження дітей), на неї покладають відповідальність за взаємини в сім'ї. Чоловікам приписують активність у громадському житті, професійний успіх, відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї.

Третю групу гендерних стереотипів становлять ті, що визначені специфікою змісту праці. Відповідно до традиційних уявлень, жіноча праця повинна мати виконавський, обслуговуючий характер, бути частиною експресивної сфери діяльності. Жінки найчастіше працюють у сфері торгівлі, охорони здоров'я, освіти. Чоловіки мають виконувати творчу й керівну роботу [14].

Останніми роками засоби масової інформації тиражують три образи жінки, пов'язані з її біологічною природою. Перший тісно пов'язаний з жіночою сексуальністю. Це образ жінки-красуні, сексуально привабливої молодшої істоти, позбавленої вольових прагнень, інтелекту. Натомість їй притаманні любовні

почуття, які вона виявляє відносно чоловіка, який і є сенсом її життя. Другий – образ жінки-господарки, берегині, матері. Маніпулюючи ним у реальному житті, досить зручно звільняти жінок та відмовляти їм у кар'єрному зростанні. Обидва ці стереотипні образи пропагують образ жінки на утриманні, що цілком перебуває на утриманні чоловіка чи коханця. Третя стереотипна модель – це бізнес-леді, або жінка-бізнесмен. Така жінка наділена сильним характером, працелюбністю, розумом, вольовими якостями, але обов'язково має труднощі в сімейному й особистому житті, її діти обділені увагою та потерпають від домашніх непорозумінь (наявний натяк на нещасливе особисте життя). Усе це наводить на думку, що жінка та кар'єра – речі несумісні [13].

За розподілом родинної влади сім'ї класифікують на авторитарні та демократичні. Авторитарну, своєю чергою, поділяють на патріархальну й матріархальну. В авторитарній сім'ї один з членів подружжя є монопольним главою, деспотичним господарем. Якщо це чоловік, то таку родину називають патріархальною, якщо жінка – матріархальною. Протистоїть цій родині демократична, у якій немає глави-деспота, проте наявний лідер, причому чоловік може бути лідером в одній сфері, а дружина – в іншій. У деяких життєвих ситуаціях лідерами можуть ставати й діти [15]. Для визначення, якому типу надає перевагу та чи інша особа, можна скористатися діагностичною методикою «Орієнтація на традиційні чи егалітарні стосунки» (Т. Говорун).

У традиційній домінаторній сім'ї недооцінка потрібної зайнятості жінки призводить до надмірної експлуатації жіночої праці, зменшує їхні можливості щодо отримання освіти, самоосвіти й особистісного зростання. Причина того, що егалітарна партнерська сім'я не набула належного поширення в Україні, полягає не в нав'язуванні патріархальної родини, а в гендерних стереотипах, які розмежовують чоловічі та жіночі сімейні ролі на полярні полюси. У побутовій сфері егалітарної сім'ї життєдіяльності наявний гнучкий розподіл родинних обов'язків, з урахуванням особистих умінь, навичок і ступеня зайнятості членів сім'ї. У кожній сучасній сім'ї жінку можна звільнити від переобтяження домашньою працею за умови перерозподілу сімейних обов'язків між усіма членами родини. Перерозподіл хатніх обов'язків закономірно перебуває в центрі

уваги гендерних досліджень, адже побутова перевантаженість жінок перешкоджає їхньому відпочинку й повноцінному розвитку [14].

Видатний психолог А. Маслоу, досліджуючи людську поведінку в контексті мотивації, обґрунтував ієрархію потреб людини (базові потреби), яку зобразив у формі піраміди. Так, у послідовності від найнижчого до найвищого рівня людині необхідно задовольняти такі потреби, як фізіологічні, потреби в безпеці, любові, повазі, самореалізації. Відповідно, вони між собою взаємопов'язані та є взаємозалежними. Після задоволення нижчих потреб виникають вищі та зрештою – потреба в самореалізації.

Конкретна форма, якої ця потреба набуде, звісно, суттєво різнитиметься в кожному з членів спільноти. В однієї людини, самореалізація полягатиме в бажанні стати ідеальною матір'ю, в іншій – стати атлетом, художником чи винахідником.

Чітке окреслення такої потреби спирається на попереднє задоволення потреб фізіології, безпеки, любові та поваги. Ми маємо називати людей, котрі задовольнили ці потреби, задоволеними людьми, і саме з них ми можемо очікувати найповнішої (і здорової) творчості. Люди, які задовольнили всі базові потреби протягом усього життя, особливо в ранні роки, мають виняткову стійкість до перешкод у задоволенні цих потреб. Вони – стійкі особистості, які можуть легко перенести суперечку чи протистояння, здатні протистояти громадській думці, обстоювати істину й правду, навіть якщо це зробити надто складно. Ідеться про тих, кого любили, які мали багато дружніх стосунків, що можуть витримати ненависть, відмову (у спілкуванні) або зневагу.

Гендерні установки. Невід'ємним компонентом гендерної ідентичності особистості є гендерні уявлення, які активно формуються саме в дошкільному віці. *Гендерні уявлення* – це первинні знання, які є основою гендерної ідентичності. Вони відображають узагальнений образ маскулінності, фемінності, андрогінності, статевої недиференційованості, які засвоюються в процесі гендерної соціалізації. Завдяки сформованим гендерним уявленням особистість набуває індивідуального гендерного досвіду, що визначає поведінкові, емоційні, мотиваційні вияви особистості. Гендерні уявлення дитини формуються не самі по собі, а під впливом гендерних стереотипів, настанов, знань,

суджень, цінностей, які має кожне конкретне суспільство, нація, народ і несвідомо чи свідомо прищеплює їх своїм нащадкам.

Період від одного до шести років вважають визначальним для формування гендерних уявлень, оскільки через інфантильне забування весь накопичений за цей час досвід залишається. Попри те, що він не усвідомлюється, стає автоматизованим, неочевидним, зазначений досвід суттєво впливає на подальше життя людини. Тобто статева ідентичність формується не одномоментно, а має певну ієрархію становлення в змістовому та часовому вимірах [16].

Гендерна ідентичність особистості виявляється як у виборі соціальних ролей, що підлягають засвоєнню, так і в характері їх виконання, у максимальних цілях, які людина ставить перед собою. Гендерна ідентичність охоплює статеве самоусвідомлення та поведінку. Отже, гендерна поведінка виникає в процесі соціалізації під впливом гендерних стереотипів та існує в умовах гендерної ідентичності. За своєю суттю гендерна поведінка є статево типізованою. Ця поведінка має такі виміри, як маскуліність, фемінність та андрогенія. Саме дотримання однієї із зазначених ліній поведінки і є гендерно-рольовою поведінкою [17]. Для того, щоб визначити, які риси найбільш притаманні людині (фемінні, маскуліні, андрогенні), можна скористатися методикою «маскуліності-фемінності» Сандри Бем.

У теорії гендерної схеми С. Бем пов'язує формування гендерної ідентичності із засвоєнням і прийняттям гендерних установок у процесі первинної соціалізації. Ця ідентичність є результатом схематизованої обробки інформації, пов'язаної з поняттям «чоловіче» та «жіноче».

Ш. Берн та інші автори виділяють такі стадії встановлення гендерної ідентичності: 1) гендерна ідентифікація – віднесення дитиною себе до тієї чи іншої статі; 2) гендерна константність – усвідомлення того, що гендер постійний і незмінний; 3) диференціальне наслідування – бажання бути найкращим хлопчиком чи дівчинкою; 4) гендерна саморегуляція – дитина сама починає контролювати свою поведінку, використовуючи санкції, які він застосовує до самого себе; 5) статева інтенсифікація – посилення статевих відмінностей, пов'язаних із підвищеним прагненням виконувати статеві ролі в період статевого дозрівання (додатково виділена стадія) [18].

На підставі аналізу наукової літератури можна виокремити два основні типи гендерних установок – патріархатні і феміністські. Патріархатним установкам притаманні особливості, які виявляються в таких положеннях: 1) суспільних і сімейних відносинах має існувати чіткий розподіл між чоловічими й жіночими ролями; 2) чоловікові належить провідна роль у сім'ї та суспільстві, а жінці – підпорядкована, пасивна; 3) життєві цінності жінок і чоловіків різняться: сім'я і кохання – основні цінності для жінок; робота, самореалізація поза сім'єю – цінності чоловіків; 4) переважати мають сімейні відносини, у яких чоловік є главою сім'ї, робить основний внесок у бюджет сім'ї; 5) головна роль жінки в суспільстві – роль матері, що полягає в народженні та вихованні дітей; 6) поведінка жінки, у якої домінують орієнтації на самореалізацію поза сім'єю, на кар'єру, професійні досягнення, підлягає осуду; 7) патріархатна модель суспільства природна, зумовлена біологічними відмінностями статей; 8) засудження рівних прав жінки й чоловіка.

Феміністські установки свідомості передбачають такі аспекти: 1) засудження використання біологічних статевих відмінностей для впровадження жорстко закріпленого, підпорядкованого становища жінки в сім'ї та суспільстві; 2) несприйняття існування в сім'ї і суспільстві строго закріплених чоловічих і жіночих ролей; 3) засудження розподілу сфер суспільного життя на чоловічі та жіночі; 4) переконання, що жінки й чоловіки в сучасному суспільстві мають неоднакові можливості для самореалізації в різних сферах, і такий стан визнають несправедливим; 5) формування образу жінки (гендерного ідеалу), головними рисами якого є енергійність, активність, упевненість у собі, прагнення до свободи й незалежності, діяльність у різних сферах суспільного життя; 6) погляд, відповідно до якого для жінки високу цінність мають професійні досягнення, кар'єра, розкриття власних можливостей і здібностей, прагнення до самореалізації; 7) надання переваги сімейним стосункам, які не зобов'язують жінку цілком віддаватися турботі про інших; 8) погляд на виховання дітей, згідно з яким суспільство має максимально прагнути до рівної участі батьків і матерів у житті дитини; 9) осуд ставлення до жінки як до суб'єкта сексуального пригнічення; 10) несприйняття подвійних стандартів у суспільній моралі в оцінці поведінки чоловіків і жінок у різних сферах життя; 11) переконання в

необхідності глибокого усвідомлення жінками свого підпорядкованого становища, бажання змін у суспільній ролі жінки і розуміння важливості практичних дій у цьому напрямі.

До того ж, на думку Ю. Радостеева, фемінізм має помилкову установку на формальну рівність, коли, наприклад, феміністки виставляють вимогу пропорційного представництва жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства, коли професійність управлінського апарату варто визначати не за якісними характеристиками знань і досвіду, а за кількісним співвідношенням чоловіків і жінок в апараті. Рівність – це не однакова кількість жінок і чоловіків у парламенті. Це – свобода вільно від стереотипів обирати власний шлях: прати супутникові життя шкарпетки чи займатися політикою або науковою діяльністю незалежно від статі [14].

Висновки. Отже, кожній людині для того, щоб бути самодостатньою та реалізуватися у різних сферах життєдіяльності, потрібно долати стереотипи, що нав'язуються з народження і заважають усебічному розвитку особистості, оскільки від самого початку обмежують у виборі роду занять, залежно від суспільної думки, поділу на «чоловічі» і «жіночі» професії тощо. Зазначене спонукає до подальшого вивчення причин гендерно-рольових стереотипів, так само як і гендерні установки, які формуються в процесі розвитку людини на основі гендерних стереотипів, власного досвіду, настанов батьків, релігійних учень тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNESCO, Measuring Gender Equality in Science and Engineering: the SAGA Toolkit, SAGA Working Paper 2, Paris, 2017 [Electronic resource]. – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002597/259766e.pdf>. – Title from the screen.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс] : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15_p. – Назва з екрана.
3. Мельник Т. М. Правові аспекти гендеру [Електронний ресурс] / Т. М. Мельник // Основи теорії гендеру : навч. посіб. – Київ : К.І.С., 2004. – С. 281–325. – Режим доступу: http://gender.at.ua/_Id/1/186_osnovy_teorii_g.pdf. – Назва з екрана.
4. Гончарова Ю. А. Роль та місце принципу гендерної рівності в сучасному міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук / Ю. А. Гончарова. – Київ, 2017. – 200 с.
5. Андрусак І. П. Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини ХІХ століття : дис. ... канд. юрид. наук / І. П. Андрусак. – Львів, 2017. – 233 с.

6. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
7. Петренко Л. О. Соціальні статуси учасників гендерних відносин у релігіях як фактори виникнення адиктивної поведінки та насилля [Електронний ресурс] / Л. О. Петренко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 159–164. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2013_57_23. – Назва з екрана.
8. Уланов М. С. Женщина в индийском буддизме [Электронный ресурс] / М. С. Уланов, А. А. Троицкий // Вестник Калмыцкого университета. – 2018. – № 1 (37). – С. 174–181. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenschina-v-indiyskom-buddizme>. – Загл. с экрана.
9. Петренко Л. О. Легітимізація залежності в шлюбних відносинах у релігійних вченнях [Електронний ресурс] / Л. О. Петренко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 67–68. – С. 179–184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2015_67-68_21. – Назва з екрана.
10. Біблія онлайн – український переклад І. Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>. – Назва з екрана.
11. Священный Коран [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://quran-online.ru/>. – Назва з екрана.
12. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14>. – Назва з екрана.
13. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї [Електронний ресурс] / М. І. Бега // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. – Вип. 89. – С. 6–9. – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/filosof_89-90_2008.pdf. – Назва з екрана.
14. Кравець В. П. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Тернопіль : навч. кн. Богдан, 2013. – 448 с.
15. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук : Щербатих О. В, 2015. – 136 с. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19502/1/O_Stoliarchuk_PSS_IL.pdf. – Назва з екрана.
16. Малкович М. М. Гендерна ідентифікація як механізм формування гендерних уявлень у дошкільному віці [Електронний ресурс] / М. М. Малкович // Наукові записки. – 2013. – Вип. 25. – С. 92–95. – (Серія «Психологія і педагогіка»). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_25_22. – Назва з екрана.
17. Каткова Т. А. Психологічні особливості ґендерно-рольової поведінки чоловіків та жінок з різними типами ставлення до сім'ї [Електронний ресурс] / Т. А. Каткова, О. М. Ілляшенко // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2016. – Вип. 4 (42). – С. 74–81. – Режим доступу: <http://psysocwork.onu.edu.ua/article/viewFile/134720/131396>. – Назва з екрана.
18. Донець А. А. Особливості формування ґендерної ідентичності особистості у підлітковому віці [Електронний ресурс] / А. А. Донець // Молодий вчений. – 2014. – № 7. – С. 162–164. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/7/93.pdf>. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. UNESCO, *Measuring Gender Equality in Science and Engineering: the SAGA Toolkit*, SAGA Working Paper 2, Paris, 2017. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002597/259766e.pdf>.
2. Zakon Ukrainy "Pro zabezpechennia rinvnykh prav ta mozhlyvostei zhinko i cholovikiv": vid 8 veres. 2005 r. No. 2866-IV [Law of Ukraine "On ensuring equal rights and opportunities for women and men" from September 8, 2005, No. 2866-IV]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15 p](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15_p) [in Ukrainian].
3. Melnyk, T.M. (2004). Pravovi aspekty genderu [Legal aspects of gender]. *Osnovy teorii gender, Fundamentals of the theory of gender*. Kyiv: K.I.S. Retrieved from http://gender.at.ua/_ld/1/186_osnovy_teorii_g.pdf [in Ukrainian].
4. Honcharova, Yu.A. (2017). Rol ta mistse pryntsyphu hendernoi rinvnosti v suchasnomu mizhnarodnomu pravi [The role and place of the principle of gender equality in modern international law]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Andrusiak, I.P. (2017). Ideia hendernoi rinvnosti v ukraïnskii pravovii dumsti druhoi polovyny XIX stolittia [The idea of gender equality in the Ukrainian legal thought of the second half of the nineteenth century]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy: vid 28 cherv. 1996 r. No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine from June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. (n.d.). zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
7. Petrenko, L.O. (2013). Sotsialni statusy uchasykiv hendernykh vidnosyn u relihiïakh yak faktory vynykennia adyktivnoi povedinky ta nasyllia [Social statuses of participants in gender relations in religions as factors of the emergence of addictive behavior and violence]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky, Social technologies: actual problems of theory and practice*, 57, 159-164. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2013_57_23 [in Ukrainian].
8. Ulanov, M.S., & Troickii, A.A. (2018). *Jenschina v indii kom buddizme [Woman in indian buddhism]*. *Vestnik Kalmyckogo universiteta, Bulletin of the Kalmyk University*, 1(37), 174-181. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenchina-v-indiyskom-buddizme> [in Russian].
9. Petrenko, L.O. (2015). Lehitymizatsiia zalezhnosti v shliubnykh vidnosynakh u relihiïnykh vchenniakh [Legitimize dependence in marital relations in religious teachings]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky, Social technologies: actual problems of theory and practice*, 67-68, 179-184. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2015_67-68_21 [in Ukrainian].
10. Bibliia online - ukraïnskyi pereklad I. Ohienka [Bible Online - Ukrainian translation by I. Ogienko]. (n.d.). www.bibleonline.ru. Retrieved from <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/> [in Ukrainian].
11. Sviashchenii Koran [Holy Quran]. (n.d.). quran-online.ru. Retrieved from <https://quran-online.ru/> [in Ukrainian].
12. Simeinyi kodeks Ukrainy: vid 10 sich. 2002 r. No. 2947-III [Family Code of Ukraine from January 10, 2002, No. 2947-III]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> [in Ukrainian].
13. Beha, M.I. (2008). Vplyv hendernykh stereotypiv na cholovichi ta zhinochi roli v suchasniï simi [Influence of gender stereotypes on male and female roles in the modern family]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 89, 6-9. Retrieved from

http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/filosof_89-90_2008.pdf [in Ukrainian].

14. Kravets, V.P., Hovorun, T.V., & Kikinedzhi, O.M. (2013). *Genderni doslidzhennya: prykladni aspekty [Gender Studies: Applied Aspects]*. Ternopil: Navch. kn. Bohdan [in Ukrainian].

15. Stoliarchuk, O.A. (2015). *Psykhologhiia suchasnoi simi [Psychology of the modern family]*. Kremenchuk: Shcherbatiykh O.V. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19502/1/O_Stoliarchuk_PSS_IL.pdf [in Ukrainian].

16. Malkovych, M.M. (2013). Henderna identyfikatsiia yak mekhanizm formuvannia hendernykh uiaвлен u doshkilnomu vitsi [Gender identification as a mechanism for the formation of gender representations in preschool age]. *Naukovi zapysky - Scientific notes*, 25, 92-95. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_25_22 [in Ukrainian].

17. Katkova, T.A., & Illiashenko, O.M. (2016). Psykholohichni osoblyvosti henderno-rolovoї povedinky cholovikiv ta zhinok z riznymy typamy stavlennhia do simi [Psychological peculiarities of gender-role behavior of men and women with different types of attitude towards the family]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I.I. Mechnikov - Bulletin of the Odessa National University named after I. Mechnikov*, 4(42), 74-81. Retrieved from <http://psysocwork.onu.edu.ua/article/viewFile/134720/131396> [in Ukrainian].

18. Donets, A.A. (2014). Osoblyvosti formuvannia gendernoi identychnosti osobystosti u pidlitkovomu vitsi [Features of the formation of gender identity in the adolescence]. *Molodyi vchenyi, Young scientist*, 7, 162-164. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/7/93.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 28.09.2018

Kaminska N. – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;

Pashko D. – Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;

Romanova N. – Master of Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

Causes of Generation of Gender Inequality

Gender causes biological differences between men and women. Regarding the concept of gender, it is defined as the role and responsibilities created in families, societies and cultures, which are thus deemed appropriate for women and men in a particular society at a certain time. That is, we are talking about expectations regarding the characteristics (features), attitudes and behavior. The obvious distinction between gender equality and sex equality does not allow identifying them, since the person is a biological and social being, and gender and gender can also be correlated.

Since sex provides for the biological properties of man, and gender - social, namely the inextricable link with society. The concept of sex equality is not used at all in official sources of international organizations in the context of achieving gender equality and is not their subject of consideration. In our opinion, the following main causes of gender inequality can be identified as: religion, stereotypes, gender attitudes that are interrelated and complement each other, they are part of our life and in one way or another influence our behavior, shape our world view and have, as a positive meaning, as well as negative, the main thing is to realize it and, on the basis of a comprehensive study of a certain issue, form your position. In general, each person can be happy and self-sufficient in life, however, stereotypes imposed on us from birth hinder the all-round development of the personality, since they initially restrict the choice of "male" and "female" professions and t.d., i.e. gender-role stereotype, as well as gender attitudes, which are formed in the process of human development based on gender stereotypes, personal experience, guidance of parents, etc. and religious dogmas.

Keywords: gender; sex; gender equality; religious dogma; gender stereotypes; gender attitudes; gender inequality.